Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
Ημερήσια Πολιτική και Οικονομική Εφημερίδα
Κυριακή 10 Μάιος 2020

ROBERT A. MCCABE

Ο νεαρός άνδρας που κοιτάζει προς την Καλντέρα είναι ο φίλος του Ρόμπερτ και του Τσαρλς Μακέιμπ, Πέτρος Νομικός. Χάρις στον Σαντορινιό αυτόν, τα δύο αδέλφια ήρθαν στην Ελλάδα και επισκέφτηκαν το νησί.

Ανοίγοντας τη Θήρα του μεγαλείου

Ενα λεύκωμα με μοναδικές φωτογραφίες που τράβηξε στο νησί του Αιγαίου ο Αμερικανός Ρόμπερτ Μακέιμπ, το 1954

Του **ΗΛΙΑ ΜΑΓΚΛΙΝΗ**

Το φθινόπωρο του 1996, επιστρέφοντας ένα απόγευμα με καΐκι από τη Νέα Καμένη, το ηφαίστειο της Σαντορίνης, στον Αθηνιό, ξέσπασε ένα τρομακτικό μπουρίνι. Η περιπέτεια κράτησε λίγο αλλά όσο κράτησε ήταν εκπληκτική.

Το καλύτερο όμως μας περίμενε μετά: ο καιρός άνοιγε όταν πια φτάσαμε στην Οία για το κοσμαγάπητο ηλιοβασίλεμα. Εκείνη ειδικά την ημέρα δεν είχε τίποτα το γραφικό ή τουριστικό. Αντίθετα, ήταν κάτι αδιανόητο, μεταφυσικό, αποκαλυπτικό: έτσι όπως διαλύονταν στον απέραντο, αιμάτινο ορίζοντα τα βιβλικά καταιγιδοφόρα νέφη, σε όλες τις απίστευτες αποχρώσεις του πορφυρού, και τις ηλιακές ακτίνες να διαπερνούν τις μυριάδες οπές των νεφών, ποτίζοντας τη γαλανεμένη τώρα θάλασσα και την καλντέρα, τα πάντα βαφτίζονταν από μια πανσπερμία χρωμάτων, μέσα σε ένα αέναο παιχνίδι φωτοσκιάσεων, έτσι όπως υποχωρούσε η ημέρα.

Μια ωδή στην ομορφιά της ανέγγιχτης φύσης, αλλά και στον γεμάτο μόχθο βίο των κατοίκων που ζούσαν από τη γη και τη θάλασσα.

Το όλο σκηνικό είχε κάτι τόσο φορτισμένο, τόσο υπαρξιακό εν τέλει, σαν μια σύγκρουση ανάμεσα στο άυλο και στο υλικό, ήταν λες και η φύση σού ψιθύριζε πως ναι μεν «αγαπά να κρύβεται», κατά τον γνωστό ηρακλείτειο αφορισμό, αλλά κάτι τέτοιες στιγμές αποκαλυπτόταν μπροστά σου σε όλο της το τρομακτικό μεγαλείο. Ηταν λες και για μια φευγαλέα στιγμή το αόρατο να έγινε ορατό. Η αίσθηση ήταν αυτή του δέους.

Οι λέξεις δεν επαρκούν για να μεταδώσουν κάτι τόσο αμετάδοτο, πάντως, όταν έχεις κοιτάξει άναυδος κάτι τέτοιο (και έχει περάσει έκτοτε σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα κι όμως δεν το λησμονώ), όταν έχεις κοιτάξει κάτι τέτοιο νιώθοντας ευλογημένος που σου δόθηκε αυτή η χάρη, και σκέφτεσαι την καταστροφή που επέφερε κάποτε το ηφαίστειο σε όλο το Αιγαίο, θυμάσαι για τα καλά πως η Σαντορίνη είναι όντως ένα μοναδικό τοπίο παγκοσμίως.

Σε ένα τέτοιο νοτισμένο φθινοπωρινό απόγευμα στην Οία, αμέσως μετά την καταιγίδα, ένας υπερβόρειος Εντβαρτ Μουνκ θα μπορούσε κάλλιστα να δει και εδώ, στη Μεσόγειο, τα τρομακτικά χρώματα της πασίγνωστης «Κραυγής» του («λες και μια κραυγή να διαπερνούσε όλη τη φύση», όπως το είχε περιγράψει ο ίδιος). Ο Νορβηγός Μουνκ από τη μία, από την άλλη, ο «δικός μας» Ελύτης, όταν γράφει στον «Μικρό Ναυτίλο» ότι ένα δειλινό στο Αιγαίο περιέχει τη χαρά και τη λύπη σε τόσο ίσες δόσεις ώστε στο τέλος να μην απομένει τίποτε άλλο παρά μόνον η αλήθεια. Εκείνο το ταραγμένο, και γαλήνιο συνάμα, δειλινό στην Οία ήταν ακριβώς αυτό, ταυτόχρονα: μια κραυγή της φύσης, εκστατική και αγωνιώδης, ηδονική και απελπισμένη μαζί – μια αλήθεια, με άλλα λόγια, που περιέχει τα πάντα.

Διατρέχοντας το φωτογραφικό λεύκωμα «Σαντορίνη. Εικόνες μιας Αλλης Εποχής» (εκδ. Πατάκη) με φωτογραφίες και κείμενο του σπουδαίου Αμερικανού Ρόμπερτ Μακέιμπ, και επιπλέον κείμενα της καλής συναδέλφου στην «Κ» Μαργαρίτας Πουρνάρα, θυμήθηκα όλες τις φορές που έχω ταξιδέψει στη Σαντορίνη, περισσότερο όμως θυμήθηκα ξανά έντονα εκείνο το ασύλληπτο δειλινό.

Χθες και σήμερα

Το ίδιο το λεύκωμα είναι εμπειρία από μόνο του, καθώς οι φωτογραφίες του συνενώνουν τη Σαντορίνη του χθες με αυτή του σήμερα: σε πολλές από αυτές τις ασπρόμαυρες εικόνες είναι σα να μην έχει αλλάξει σχεδόν τίποτα. Κι όμως, εδώ μιλάμε για την απλή καθημερινότητα της Σαντορίνης από τα μέσα της δεκαετίας του '50. Για ένα άλλο σύμπαν, δηλαδή.

Τις φωτογραφίες του Μακέιμπ τις θαυμάζει κάποιος με αυτό τον διττό τρόπο: από τη μία, το κλασικό «εικόνες μιας Ελλάδας που χάθηκε», μιας βαθιά παραδοσιακής χώρας που είναι ακόμα κοινότητα (με ό,τι μπορεί να περιλαμβάνει αυτό), από την άλλη, εικόνες μιας Ελλάδας, ενός τοπίου μάλλον, που είναι διαχρονικό, αιώνιο μάλλον, παγκόσμιο και οικουμενικό, πραγματικό και εξωπραγματικό συνάμα.

Η Μαργαρίτα Πουρνάρα, που κρατάει από τη Σαντορίνη και από τη Σύρο, βέρα Κυκλαδίτισσα δηλαδή, δεν θα μπορούσε να μείνει ασυγκίνητη από αυτό το εκπληκτικό υλικό. Οπως γράφει στο λεύκωμα: «Πριν κλείσω τα δέκα μου χρόνια η γιαγιά άρχισε πια να τα χάνει για τα καλά. Δεν ήμουν σε θέση να το συνειδητοποιήσω τότε, αλλά οι αναμνήσεις του νησιού είχαν έρθει πάνω πάνω στο συρτάρι του μυαλού της – και γι' αυτό μου έλεγε τόσες ιστορίες από εκείνη την περίοδο και λιγότερες από την Πλάκα, που πήγε όταν μπήκε στην εφηβεία της. Ο μεγαλύτερός της καημός ήταν που δεν την άφησαν να τελειώσει το δημοτικό. Τα γράμματά της ήταν σαν μικρού παιδιού, άτεχνα και αβέβαια. Τα κουλουράκια και οι μαγκουρίτσες της θεόστραβα, όχι σαν τα ωραία που έκανα εγώ εκείνη την περίοδο. Καθώς προχωρούσε η άνοια, η επαφή μαζί της γινόταν πιο δύσκολη. Είχα καταλάβει πως δεν θυμόταν το όνομά της: Ζαριφούλα Μακελλαράκη. "Ποια είσαι, γιαγιά;" τη ρωτούσα πειρακτικά. "Η αφεντιά μου" απαντούσε. "Δηλαδή;" επέμενα εγώ. "Ελόου μου" συνέχιζε εκείνη. "Θα μου πεις ποια είσαι τελικά;" συνέχιζα ανελέπτα. Στο τέλος, με κοίταγε σοβαρά και μου έλεγε: "Εγώ, η Σαντορνιά"».

Οταν της ζήτησα μια εκτός της έκδοσης προσωπική κατάθεση, αναφέρθηκε ξανά στη γιαγιά της μα και στην προγιαγιά της: «Το 1954 οι ξένοι επισκέπτες στην Ελλάδα ήταν περίπου 180.000. Ελάχιστοι από αυτούς κατέληγαν στα νησιά του Αιγαίου, καθώς η ακτοπλοΐα δεν ήταν τόσο εξελιγμένη. Ενας νεαρός φοιτητής του Πρίνστον, ο 20χρονος Ρόμπερτ Μακέιμπ έφτασε στη Θήρα με τον μεγαλύτερό του αδελφό Τσαρλς και τον Ελληνα Σαντορινιό φίλο τους Πέτρο Νομικό. Το νησί ήταν ολόκληρο στη διάθεσή τους, ήταν άλλωστε οι μοναδικοί τουρίστες. Οι φωτογραφίες που τράβηξε ο νεαρός Αμερικανός είναι μια ωδή στην ομορφιά της ανέγγιχτης φύσης αλλά και στον γεμάτο μόχθο βίο των κατοίκων που ζούσαν από τη γη και τη θάλασσα όπως οι πρόγονοί τους στην αρχαιότητα.

Οταν έφτασε ο Ρόμπερτ εκεί, δεν συνάντησε κανέναν από τους δικούς μου. Η προγιαγιά μου Μαριγώ Δελφίνη, κόρη του φούρναρη των Φηρών, είχε εγκατασταθεί στα Αναφιώτικα στην Πλάκα με τα έξι παιδιά της και τον Κωνσταντινουπολίτη ναυτικό άνδρα της. Η γιαγιά μου, Ζαριφούλα, έφυγε από τη Σαντορίνη 12-13 χρόνων. Στην αγκαλιά της, άκουσα και εγώ όλες αυτές τις ιστορίες, που συμπληρώνουν τις μοναδικές φωτογραφίες του Ρόμπερτ. Και έτσι όταν εκείνος μου ζήτησε να γράψω τα κείμενα για το βιβλίο αυτό, αναδύθηκαν από τη δική μου μνήμη πια θραύσματα από νανουρίσματά της, η μυρωδιά από φρεσκοψημένα της μελιτίνια, η γλύκα των ανθρώπων του νησιού, η μοναδική τους λαλιά. Στον ανάπλου στο παρελθόν, σπουδαία ήταν η βοήθεια της γεωλόγου Εύης Νομικού, γέννημα-θρέμμα Σαντορινιά, που μου μίλησε για το ηφαίστειο.

Ευχή όλων μας είναι να ανακαλύψει κανείς μια διαφορετική Σαντορίνη, που κοντεύει να ξεχαστεί πια».

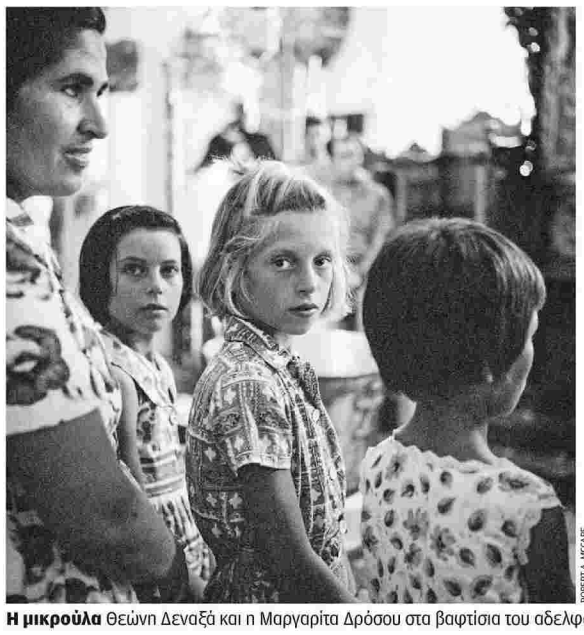

ROBERT A. MCCABE

Η μικρούλα Θεώνη Δεναξά και η Μαργαρίτα Δρόσου στα βαφτίσια του αδελφού της. Δεξιά, ο Μανώλης Σιγάλας ο ψαράς με τη βάρκα του στον Γιαλό.

ROBERT A. MCCABE

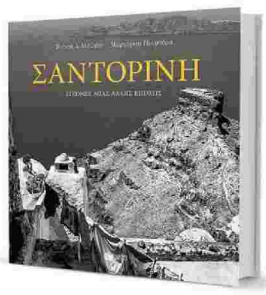

Το βιβλίο κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Πατάκη και στα αγγλικά από την Abbeville Press.

ROBERT A. MCCABE

Ο καπετάν Γιάννης Καφιέρης, αριστερά, και ο Μανώλης Καστόρης.

ROBERT A. MCCABE

Η Καλλιόπη Μουδάτσου επιστρέφει από τον φούρνο με τα χέρια γεμάτα, στην καθολική γειτονιά με φόντο τα Φηρά.

ROBERT A. MCCABE

Ο αδελφός του Ρόμπερτ, Τσαρλς, στο ξενοδοχείον «Ατλαντίς».

Στην Ελλάδα, η «Σαντορίνη. Εικόνες μιας Αλλης Εποχής», σελίδες 179, κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Πατάκη. Η αγγλόφωνη έκδοση είναι από την Abbeville Press.